

19 MAR 2013

29 JUL 2010

№ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 2

Բ. Ս. ԳԻՆԶՐՈՒՐԳ

պ.

ՅԵՐԵՒԱՆԵՐԻ

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1007
34003

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՄՍՍԿՎԱ

1926

616-053.2

9-59

0705 JUL 8 5
5241

Напечатано в типографии Госиздата
„Красный Пролетарий“. Москва,
Пименовская ул., д. № 16,
в количестве 4000 экз.
Главлит № 49950

Ի՞նչ է վարակիչ հիվանդությունը.

Յերբ մենք ուշի ուշով դիտում յենք մարդու հիվանդությունները, տեսնում յենք, վոր մի քանի հիվանդություններ շատ արագ են տարածվում ամբողջ բնակչության մեջ: Մեկ ել տեսար, մեկ հիվանդից հետո մի ուրիշն է նույն հիվանդության հիվանդանում, և ապա՝ յերրորդը, չորրորդը և այլն: Մի և նույն հիվանդությունը շուտով հարեաններին է անցնում և կարճ միջոցում այն տեղ, ուր միայն մի դեպք կար, արդեն բազմաթիվ այդպիսի հիվանդներ կան:

Յերբեմն ել պատահում է, վոր շատ տարիներ մարդ մի հիվանդությունով է տառապում: Բայց այդ հիվանդությունը բնավ ուրիշներին չէ անցնում, մինչև անգամ ամենամոտ մարդկանց, վորոնք հիվանդին շրջապատում են:

Բանից դուրս է գալիս, վոր մի քանի հիվանդություններ մեկից մյուսին չեն անցնում, իսկ մի քանիսները հիվանդից անցնում են, «կաշում են» առողջ մարդուն: Եւ ահա այդ կպող հիվանդությունները վարակիչ են կոչում: Մնացյալ հիվանդություններից վարակիչները ավելի

հաճախ եւ վստակաբար եւ յիշուով: Կարճ ժամանակամիջոցում նրանք տարածվում են բնակչութեան մեջ և քիչ մարդ չեն գերեզման տանում:

Վերցրեք թեկուզ թոքախտ վարակիչ հիվանդութիւնը, ամբողջ մարդկութեան մեկ յոթերորդ մասը նրանից ե կորչում: Բայց քանի միլիոն մարդ ե մեռնում խոլերայից, տիֆերից, ջերմից և սիֆիլիսից: Վերջապէս յերեխաներին վերցրեք: Չե վոր յերեխաների վարակիչ հիվանդութիւնները, որինակի համար, դիֆտերիա (բկացավը), սկարլատինան, կարմրուկը և ուրիշները մեր յերեխաներին անողոք հնձում են, մանավանդ գլուղերում: Դեռ ևս պատերազմից առաջ միայն Ռուսաստանում տարեկան ավելի քան 12 միլիոն մարդ ավելի եյին հիվանդանում վարակիչ հիվանդութիւններով: Այդ հիվանդների մեծ մասը գլուղերի վրա եր ընկնում: Վերջին տասը տարվայ ընթացքում—համաշխարհային պատերազմի, յեղափոխութեան և քաղաքացիական կռիւ ժամանակ վարակիչ հիվանդութիւններն ավելի ևս սաստկացան: Այդ տարիների ընթացքում միայն բժավոր և վերադարձ տիֆից 12 միլիոն մարդուց ավելի յե հիվանդացել: Դուք տեսնում եք, թե վարակիչ հիվանդութիւնները վորքան վտանգավոր են և ժողովուրդը նրանից

վորքան շատ ե վնասվում: Այդ չարիքի դեմ խիստ կռիւ պետք ե մղել, վորովհետեւ անժամանակ նա մի քանի միլիոն մարդ ե ամեն տարի գերեզման տանում: Բայց այդ յերգվյալ թշնամուն հաղթելու համար, վարակիչ հիվանդութիւնները բնաջինջ անելու համար պետք ե իմանալ, թե ինչ տեղից են այդ հիվանդութիւնները ստացվում, ինչպէս են նրանք մի մարդուց մյուսին անցնում և ինչով կարելի յե նրանց վորջնչացնել:

Վարակիչ հիվանդութիւնների պատճառները:

Յերկար ժամանակ անհայտ եյին այնպիսի կենդանիներ ու բույսեր, վորոնց մարդ բոլորովին չի տեսնում, չի նկատում: Նրանք այնքան մանր են, վոր միայն մանրադիտակի (խոշորացույցի) ոգնութեամբ (դա մի գործիք ե, վոր մի քանի մեծացնող ապակիներ ունի) կարելի յե նրանց տեսնել:

Յերթե մանրադիտակով նայելու լինինք մի վորեւե, ասենք, թոզ, վոր աչքի համար անտեսանելի յե, նա հազար, գուցե և յերկու հազար անգամ իր իսկական մեծութիւնից խոշոր կլինի. յերթե մանրադիտակով նայենք ճահճի մի կաթիլ ջուրը, ապա նրա մեջ կարելի յե բազմաթիւ կենդանի եյակներ նկատել:

Բանից դուրս ե գալիս, վոր բնության մեջ ամենուրեք—և ողի, և ջրի, և հողի մեջ, բացի տեսանելի կենդանի եյակներից, անթիվ ու անհամար այնպիսի եյակներ կան, վորոնց հասարակ աչքով մենք չենք կարողանում տեսնել: Բայց խոշորացույցի միջոցով մենք ամեն տեղ կարող ենք նրանց գտնել: Այդ ամենափոքրիկ կենդանի եյակները մանրեներ (միկրոբներ և բակտերիաներ) են կոչվում: Մի փոքրիկ կաթիլի մեջ նրանք մի քանի միլլիոն կարող են լինել: Մանրեներն ունին իրենց առանձին կյանքը, սնվում են, մեծանում, բազմանում և մեռնում: Նրանք շատ արագ են բազմանում. մի որում մի մանրեյից ահագին քանակությոն կարող ե աճել:

Յուրաքանչյուր մանրե իր ձևն ունի:

Նրանցից մի քանիսներն անդադար շարժվում են, մյուսներն անշարժ են թվում: Մանրեների մի տեսակը ջրի մեջ ե ապրում, մյուսները—աղբի կույտերում, հողում, կենդանիների զիակներում, կենդանի անասունների և կենդանի բույսերի մեջ: Մանրեները առանձնապես շատ են ողի մեջ՝ բնական տեղերի մոտ: Մանրեների մեծ մասը արեգակից վախենում են. լավ են ապրում, բազմանում այնտեղ, ուր արև քիչ կա կամ բոլորովին չկա:

Այդ մանրեներից շատերը բոլորովին անվնաս են մարդու համար: Շատերն ել մարդուն ահագին ոգուտ են տալիս: Այդպիսի մանրեներից մի քանիսները սատկած անասունների զիակներ և բույսեր են փթեցնում, և դրա շնորհիվ հողը պարարտանում ե: Այդպես ել՝ հացի թթվելը, գարեջրի և գինու յեռ գալը առանց մանրեների լինել չի կարող: Բացի ոգտակար մանրեներից բնության մեջ շատ կան այնպիսիները, վորոնք ահագին չարիք են հասցնում մարդուն: Այդ վնասակար մանրեները բերանի, թոքերի, կաշու քերծվածքի միջոցով մարդու մարմինն են մտնում և սկսում այնտեղ արագ արագ բազմանալ: Առաջ, յերբ մանրեների մասին մարդիկ գաղափար չունեյին, հավատում եյին, վոր վարակիչ, տարափոխիկ հիվանդությոնը քամին ե բերում, վոր այդ հիվանդությոններն «աստծու պատիժն» են: Այդ հիվանդությոնները նրանք «քամի» եյին անվանում: Այժմ արդեն հայտնի յե, վոր ամեն տեղ տարածված այդ հիվանդությոնները վնասակար մանրեներից են առաջ գալիս, վորոնք մեր մարմնի մեջ են ընկնում: Մարդու մարմնում այդ մանրեները նրա հյութով են կերակրվում, իսկ իրենց արտադրած վնասակար հյութերով նրան թունավորում են և պեսպես հիվանդությոններ առաջ բերում: Այդ

փաստակար մանրենները՝ մի մարդուց մյուսին անցնելով, մի անգամից շատ մարդ են հիվանդացնում մի և նույն հիվանդությունով։ Ահա թե ինչու այդ մանրենները «վարակիչ ախտ» են կոչվում, իսկ նրանց առաջ բերած հիվանդությունները վարակիչ, տարափոխիկ կամ կպչոյ են կոչվում։ Ամեն մի տարափոխիկ հիվանդություն իր մանրեն ունի, իր «վարակիչ ախտը», վորոնք միմյանցից վո՛չ միայն իրենց ձևով են տարբերվում։

Այսպես, կան մանրեններ, վորոնք կարող են ապրել և բազմանալ միայն թոքերում, որինակի համար, թոքերի բորբոքման ժամանակ (մարդու կուրծքը ցավում է, նա հագում է), իսկ ուրիշ մանրեններ աղիքներում են ապրում (խոլերա, վորովայնի տիֆ)։ Դիֆտերիաի ժամանակ այն մանրենները, վոր առաջ են բերում այդ հիվանդությունը, գլխավորապես հիվանդի բերանումն են ապրում։ Մանրենների մեծ մասը առանձնապես լավ է աճում և բազմանում այնտեղ, ուր շատ կեղտ, աղտեղություն կա, ուր արևը հազիվ է ընկնում—նրանցից մի քանիսները ապրում են ջրի մեջ, հոտած հեղուկներում, նեխվող կույտերում և դեն գցած տականքներում։

Ինչպես են վարակիչ հիվանդությունները մեկից մյուսին անցնում։

Հիվանդ մարդու մարմնից վարակիչ ախտը արտաթորության, թքի և մեզի (շեռի) միջոցով է դուրս գալիս։ Այնպիսի վարակիչ հիվանդություններ կան, վորոնցով մարդ թեև ամբողջապես տկար է, բայց առանձնապես տանջվում է նրա մարմնի մի փոքրիկ մասը։ Այդ տեսակ հիվանդի հենց այդ տեղից էլ «վարակիչ ախտն» է դուրս գալիս։ Որինակի համար, յեթե մարդ ծաղիկ է հանում, վարակիչ ախտը մորթի թեփի կտորների և թարախի մեջ է լինում։ Կապույտ հագով (կոքլյուշ) հիվանդ յերեխան հազալիս թանձր լորձուք է թքում։ Կապույտ հագի վարակիչ ախտն այդ լորձուքի մեջ է լինում։ Վորովայնի տիֆի ժամանակ վարակիչ ախտը արտաթորության մեջ է լինում։ Նոլերայով հիվանդի վարակիչ ախտը վոչ միայն հեղուկ արտաթորության (լուծ), այլ և փսխածի մեջ է լինում։ Այսպես ուրեմն դուք տեսնում եք, վոր տարափոխիկ հիվանդություն ունեցողը «վարակիչ ախտ» է տարածում իր շուրջը։ Այդ ախտով է ծըծվում հիվանդի անկողինը (ուր նա պառկած է), նրա հագուստը։ Ախտը նույնպես հատակի, սեղանի վրա և այն ամանի մեջ է ընկնում, որից

հիվանդը կերակուր ե ընդունում: Մանրենների վարակիչ ախտը մանավանդ շատ ե լինում հատակի ձեղքերում: Յերբ ախտը չորանում ե, նա հատակից բարձրանում ե ե թոզի հետ ողի մեջ ե լինում: Վարակիչ մանրենները կաշում են այն մարդու ձեռներին ե հագուստին, վորը հիվանդին խնամում ե: Ահա քե ինչո՞ւ այն մարդիկ, փորոնք հիվանդի հետ միասին մի սենյակում են, շատ հաճախ նույն հիվանդությունով են հիվանդանում, ինչպես ասում են՝ «վարակվում են»: Մանկական վարակիչ հիվանդությունների ժամանակ՝ սկարլատինայի, կարմրուկի, կապույտ հազի ժամանակ վարակիչ ախտը մնում ե այն բոլոր իրերի վրա, վորոնց հետ հիվանդը շփվում ե—խաղալիքների, մրգերի, սպիտակեղենի, ամանի վրա, նույնպես ե նրան շրջապատող մարդկանց ձեռքերի, մազերի ե շորերի վրա: Դիֆտերիա (բկացավ), թոքախտի ե ինֆլուենցայի ժամանակ վարակիչ ախտը ողի միջոցով ե փոխվում, նա ընկնում ե այն ժամանակ, յերբ հիվանդը հագում ե կամ փռնում, նույնպես ե այն ժամանակ, յերբ հիվանդը խուլը (բլամբ) առանձին առանձի մեջ չե քրում, այլ հատակի վրա, վորտեղից նա, ինչպես արդեն ասացինք, թոզի հետ վեր ե բարձրանում: Արյունախոռն փորլուծության, խոլերայի ե վորովայնի

տիֆի ժամանակ վարակիչ ախտերը արտաթորության հետ միասին են դուրս գալիս: Ճանճերը այդ վարակիչ մանրենները շատ հեռու են տանում, տարածում: Նրանց վոտների ե կնճիթների վրա նրանք միշտ կան: Այդ վարակիչ ախտը կաշում ե ճանճերին այն ժամանակ, յերբ նրանք հիվանդի կամ նրա արտաթորության վրա յեն նստում: Մարդու համար առանձնապես վտանգավոր ե, յերբ ուտելեղենների միջոցով են ճանճերը վարակիչ ախտը մարդուն տալիս: Ճանճերը բազմաձևունդ են: Գիտնականների հաշվով մի եղ ճանճ մի տարում մինչև վեց հազար միլիարդ ժառանգ կարող ե ունենալ:

Բայց ճանճերը միայն իրենց թաթիկներով ե փոքրիկ կնճիթով չեն տարածում վարակիչ ախտը, այլ ամեն տեսակ դեն գցած տականքներ ե հիվանդից դուրս յեկած ուրիշ բաներ են կուլ տալիս (բարակացավով հիվանդների խուլը ե բլամբ, տիֆով ե խոլերայով հիվանդների կղկղանքը): Նրանք այդ վարակիչ ախտերը իրենց արտաթորություններով են դուրս թողնում: Այժմ արդեն հայտնի յե, վոր ճանճերը վոչ միայն խոլերայի, տիֆի ե թոքախտի վարակիչ ախտերն են տարածում, այլ ե ժանտախտի (չո՞ւմա), արյունախոռն փորլուծության, շարավոտ հիվանդությունների, դիֆտերիաի, կայծախ-

տի (սիբիրական ախտի) և շատ ուրիշ հիվանդություններին:

Բացի ճանճերից, բաղլինջները, լվերը և վոշիլները նույնպես տարածում են վարակիչ ախտեր:

Բաղլինջները սկարլատինայի, ծաղկի և բարակացավի (թոքախտի, տուբերկուլոզի) վարակիչ ախտերն են տարածում:

Լվերը ժանտախտի, ծաղկի և բորոտության վարակիչ ախտերն են տարածում:

Իսկ վոշիլները տարածում են ամենքին քաջ հայտնի բծավոր և վերադարձ տիֆի հիվանդությունները:

Վարակիչ հիվանդությունները շատ հաճախ կրոնական սովորությունների և ծեսերի շնորհիվ են փոխվում, մանավանդ խաչերն ու պատկերները համբուրելու և հաղորդության միջոցով:

Ննջեցյալի մոտ յերբեմն համարյա թե ամբողջ գլուղն է հավաքվում, ել չեն նալում, վարակիչ թե վոշ վարակիչ հիվանդությունից է նա մեռել: Հիշատակը հարգողները միշտ կարող են վարակվել հենց նրա տանը, ուր քիչ առաջ վարակիչ հիվանդն էր:

Այդ վարակիչ ախտը կարող է նրանց կաշեի և հիվանդի մոտ յեղած իրերից:

Շատ հաճախ է պատահում յեկեղեցիներում,

վոր քահանան իր անվա մատով կամ միենույն գդալով մինչև հազար մարդ է հաղորդում:

Յեւ յեթե հաղորդվողների միջև թեկուզ մեկ վարակված հիվանդ գտնվի (և անպատճառ կգտնվի), ապա այդ գդալի միջոցով վարակիչ ախտը շատ հեշտ կարող է մյուսներին անցնել:

Հավասարապես վարակիչ հիվանդությունը կարելի չէ ստանալ յեկեղեցում պատկերները համբուրելիս, կամ թե յերբ աղոթողները հոգեվորականների ձեռն են համբուրում: Ձե վոր այդպիսի դեպքերում մի և նույն տեղը հարյուրավոր, թերևս և հազարավոր մարդիկ են համբուրում: Բավական է, վոր մի վարակված հիվանդ համբուրի այդ տեղը՝ քահանայի ձեռք լինի թե սուրբի պատկեր, վարակիչ է դառնում, և այդ համբուրողից հետո հետևյալ աղոթողները համբուրելիս միշտ կարող են վարակվել:

Վարակիչ հիվանդություններից մեռած մարդկանց դիակները վրա վարակիչ ախտը յերկար ժամանակ է պահպանվում: Ննջեցյալին վերջին հրաժեշտի համբույրը տալիս շատ հեշտ կարելի չէ վարակվել:

Ձեզանից յուրաքանչյուրը կատարելի համատարած վարակիչ հիվանդության դեպքեր և, հավանական է, նկատած կլինի, վոր ամենից վարակիչ հիվանդություններն ամենից առաջ այն

մարդկանց միջև են յերևան գալիս, վորոնք խոնավ, մութ բնակարանում են ապրում, ուր լույս կիչ կա, ճանճ—շատ: Այդ հիվանդություններով ավելի շուտ հիվանդանում են նրանք, վորոնք վատ են ուտում, անմաքուր ջուր են խմում և վորոնց յերեխաները կեղտոտ և փնթի են պահվում:

Այդպիսի մարդկանց մոտ մանրենները շատ լավ են ապրում և պեսպես վարակիչ հիվանդություններով ամենից առաջ նրանց են վարձատրում—վարակում: Մեզանում գյուղացիները անասունների և թռչունների հետ մի հարկի տակ են ապրում. վերջիններս սաստիկ կեղտոտում են ողը և ապականում: Յեթե այդպիսի խրճիթ վարակիչ մանրեններ ընկնեն, նրանք շատ արագ կսկսեն բազմանալ, և այդ խրճիթում գրեթե բոլոր կեցողներին կարող են հիվանդացնել: Հագիվ ե պատահում, վոր մեկը չհիվանդանա: Միայն նրանք են առողջ մնում, վորոնց արյան մեջ այդ հիվանդությունից նրանց պաշտպանող նյութեր կան:

Այդպիսի մարդիկ, յերևի, այդ նյութերը ծնվելիս են ժառանգություն ստանում իրենց ծնողներից:

Մարդու մարմնի մեջ բնկած մանրէներին ժամանակ ե հարկավոր այնտեղ բազմանալու յեվ ուժեղանալու համար:

Վարակիչ հիվանդությունը յերբ մարդուն կաշում ե, նույն ժամին կամ նույն ուրը նրան

չի պառկեցնում: Վորոշ ժամանակ ե անցնում, մինչև վոր այդ մանրեններն այնքան են ուժեղանում, վոր մարդ նրանցից տանջվել ե սկսում:

Այն ժամանակը, յերբ մանրենները մարդու մարմնի մեջ են ընկնում, հիվանդության գաղտնի ժամանակ ե կոչվում: Յուրաքանչյուր վարակիչ հիվանդության համար այդ ժամանակը զանազան ե: Այսպես, որինակի համար, յեթե յերեխան սկարլատինայով վարակվի, նա իսկույն և յեթ չի հիվանդանում՝ յերբ մանրենները նրա ներսն են մտնում, այլ դրանից հետո 7—8 ու անցած: Կարմրուկով հիվանդ յերեխայի հետ խաղացող յերեխան այդ իսկ ուրը չի հիվանդանալ, այլ $1\frac{1}{2}$ կամ 2 շաբաթից հետո: Ծաղկով հիվանդից վարակվելով՝ դու միայն 13—15 ուրից հետո ծաղկով կհիվանդանաս: Բայց բկացավի (գիֆտերիտի) վարակիչ ախտը յերեխայի մարմնում շատ արագ ե բազմանում, և վարակվելուց 2—3 ուրից հետո նա դրանով հիվանդանում ե:

Մարդու կազմվածքը կովում ե վարակիչ ախտի դեմ:

Մանրենները արագ բազմանալով, աշխատում են մարդուն թունավորել իրենց թուլանով: Բայց այդ իսկ ժամանակ հիվանդի արյան մեջ միջոցներ են մշակվում այնտեղ ընկած վարակիչ ախտը վոչնչացնելու համար: Կյանքի և

մահվան կռիվ է տեղի ունենում: Ով ում կհաղթի: Յեթե վարակիչ ախտն է հաղթող հանդիսանում, մարդ կորչում է: Յեթե կազմվածքը կարողանում է արյան մեջ բավականաչափ պաշտպանողական միջոցներ ստեղծել, ապա նրան հաջողվում է վարակիչ ախտին հաղթել, և մարդը սկսում է կազդուրվել:

Մարդու կազմվածքի հիվանդության միջոցին ստեղծված պաշտպանող նյութերը դեռ յերկար ժամանակ մնում են նրա արյան մեջ: Բժավոր տիֆի, կարմրուկի, սկարլատինայի, ծաղկի հիվանդություններից պաշտպանող նյութերը մարդու ամբողջ կյանքի ընթացքում մնում են արյան մեջ: Ահա այդ է պատճառը, վոր այդ հիվանդությունները տարած մարդը այլ ևս յերբեք նրանցով չի հիվանդանում: Իսկ ուրիշ հիվանդությունների ժամանակ (վորովայնի տիֆ, փորահարինք, բկացավ) պաշտպանող նյութերը արյան մեջ շատ շուտ անհետանում են, և առողջանալուց հետո քիչ ժամանակ անցած մարդ կարող է նորից հիվանդանալ այդ հիվանդություններով:

Հիվանդությունը անցնելուց հետո վարակիչ ախտն վառան ժամանակ է մնում մարդու մարմնի մեջ:

Պետք է հիշել, վոր վարակիչ ախտը, նույն իսկ լիովին առողջանալուց հետո, միանգամից

չի դուրս գալիս մարդու մարմնից: Մարդ առողջ է, բայց ուրիշների համար նա դեռ ևս վարակիչ է, վորովհետև առողջանալուց հետո մի առ ժամանակ վարակիչ ախտը մնում է նրա մեջ: Այդ ժամանակը յուրաքանչյուր վարակիչ հիվանդության համար տարբեր է: Այսպես, որինակի համար, սկարլատինայով հիվանդի վարակիչ ախտը տևում է 5—6 շաբաթ, հաշվելով հիվանդության սկզբից: Կարմրուկով հիվանդացած յերեխայի վարակիչ ախտը կորչում է՝ բժերը երևալուց 4 շաբաթ հետո: Ծաղկով հիվանդի վարակիչ ախտը կորչում է և շրջապատողների համար անվտանգ դառնում՝ միայն կեղևը (թեփուկը) բոլորովին ընկնելուց հետո: Դա լինում է 3 շաբաթից, իսկ յերբեմն $1\frac{1}{2}$ ամսից հետո:

Մանկական վարակիչ հիվանդություններ.

Վարակիչ հիվանդությունների մեծ մասը հավասարապես վարակում է թե տղամարդկանց, թե կանանց և թե յերեխաներին: Բայց ահա նրանցից մի քանիսները, որինակի համար, կարմրուկը, սկարլատինան, կապույտ հազը և ուրիշները, միայն յերեխաներն են ունենում—մեծերը դրանցով հազիվ են հիվանդանում:

Ամենքին յայտնի յէ, թե մանկական վարակիչ հիվանդությունները վորքան անախորժու-

30048
1001

թյուն, վիշտ և արցունք են պատճառում ընտանիքին: Մեզանում ամեն տարի մեծ քանակությամբ յերեխաներ են մեռնում վարակիչ հիվանդություններից, իսկ ավելի մեծ թիվ՝ ընդմիշտ հաշմանդամ և մնում: Այդպիսի յերեխաները հիվանդությունից հետո շատ հաճախ ծանր հետևանքներ են ունենում (խլություն, կուրություն): Ահա թե ինչու յուրաքանչյուրի համար շատ կարևոր է իմանալ, թե յերեխաները ինչու յեն հիվանդանում վարակիչ հիվանդություններով, ինչպես են այդ հիվանդությունները նրանց միջև մեկից մյուսին անցնում և թե ինչպես կարելի յե այդ հիվանդությունների առաջը միանգամայն կտրել: Մինչև կես տարեկան հասակը մանուկները հազիվ են վարակիչ հիվանդությունով հիվանդանում, որովհետև մոր կաթը այդպիսի հիվանդություններից նրան պաշտպանում է: Յերկրորդ կիսամյակում յերեխան ամեն ժամանակ կարող է վարակվել: Կամ մեկը պատահաբար իր հագուստով, կեղտոտ ձեռներով կամ հիվանդ երեխայի ձեռքին յեղած խաղալիքներով վարակիչ ախտը տուն կբերի: Կամ յերեխան մի այնպիսի տուն կգնա, ուր տարափոխիկ հիվանդություն կա: Բավական է, վոր գոնե մի վարակված յերեխա գա, իսկույն այդ հիվանդությունը բոլոր յերեխաների միջև տարածվում է:

Յերեխաները շատ հեշտ են միմյանց վարակում տարափոխիկ հիվանդություններով, ձեռքերով, մատիտներով խաղալով, փոխանակելով դրամ և ուրիշ իրեր, վորոնք հիվանդացածի ձեռին են յեղել: Շատ անգամ մանկական տարափոխիկ հիվանդությունները նախադարձական յերեխաների միջև են սկսվում: Յերբեմն պատահում է, վոր ամբողջ ձմեռը այդ հիվանդությունները դպրոցից չեն հեռանում: Այդպիսի դեպքերում վոչ միայն բոլոր աշակերտները կհիվանդանան, այլև նրանցից յուրաքանչյուրն անպատճառ այդ վարակիչ ախտը տուն կտանի: Իսկ այնտեղ մնացյալ յերեխաներն են սկսում հիվանդանալ: Ամենից հաճախ այն յերեխան է վարակիչ ախտը դպրոց բերում, վորի տանը յերեխաներն այդ հիվանդությունն ունեն: Այդպիսի յերեխային մայրը դպրոց է ուղարկում, չհասկանալով, վոր մինչև անգամ առողջ, բայց վարակվածների հետ շփված յերեխաներին ուրիշ յերեխաների մոտ թողնել չի կարելի—վոչ ուրիշի տունը, վոչ դպրոց, վոչ մանկական պարտեզ, վոչ էլ մսուր:

Վարակիչ ախտը դպրոց կարող են բերել նաև այն յերեխաները, վորոնք մի վորևե հիվանդությունով հիվանդ են յեղել: Այդ այն ժամանակ է պատահում, յերբ վարակիչ հիվանդությունով հիվանդ յեղած յերեխային շատ շուտ են դպրոց

ուղարկում: Ձե՞ս վոր վարակիչ ախտն այդպիսի
յերեխայի մեջ մի վորոշ ժամանակ դեռևս մնում
է: Այդպիսի յերեխաները շատ հեշտ կարող են
դպրոցում վարակել մնացյալ յերեխաներին:

Ամենից յաճախ յերեխաները կարմրուկով
են հիվանդանում, բկացավով (դիֆտերիտով),
կապոյտ հաղով և ուրիշ հիվանդություններով:
Մի քանիսնների մասին յես ավելի մանրամասնո-
րեն կպատմեմ:

Կարմրուկ.

Ժողովուրդը կարծում է, թե ամեն մի յերե-
խա կարմրուկով անպատճառ պիտի հիվանդանա:
Շատերը կարմրուկը բոլորովին չնչին հիվանդու-
թյուն են համարում: Դա ճիշտ չէ: Կարմրուկից
քիչ չեն մեռնում: Կարմրուկով զանազան հասակի
յերեխաներ են հիվանդանում, բայց նա առանձ-
նապես վտանգավոր է մինչև 2 տարեկան յերե-
խաների համար:

Յերեխայի վրա այդ հիվանդությունը մի
անգամից չի յերևում: Նա տաքացնում է, գլուխն
է ցավում, հարբուխ ունի: Յերեխան այլևս չի
խաղում ուրիշների հետ, մեծ մասամբ պառկած
է, աչքերը կարմրում են, սկսում է հազալ: Յեր-
կու ուրից հետո յերեսը կարմիր դուրս է տալիս,

իսկ ևս յերկու ուր անց՝ ամբողջ մարմինն է դուրս
տալիս: Դուրս տված այդ մանր բշտիկները յեր-
կար չեն մնում— 2—3 ուր: Տաքությունն անց-
նում է, և յերեխայի մարմինը սկսում է թեփով
ծածկվել: Կարմրուկից հետո յերեխան կարող է
ծանր հետևանքներ ունենալ: Յերբեմն ականջնե-
րից հոսում է: Իսկ շատ հաճախ թոքերի բորբո-
քում է սկսվում: Շատ դեպքում կարմրուկից
հետո յերեխաները սկսում են թոքերի տուբեր-
կուլոզ (թոքախտ, բարակացավ) կամ ամբողջ մար-
մնի տուբերկուլոզ ստանալ: Կարմրուկից հետո
յերեխաները ամենից շատ այդ հիվանդությունից
են մեռնում: Ողի միջոցով վարակիչ ախտը հիվանդ
յերեխաից հեշտությամբ առողջին է անցնում:
Ընտերի յեղ իրերի վրա նա յերկար յի մնում:
Կարմրուկը շատ տարափոխիկ և կաշոդ հիվան-
դություն է: Յեթե մի տուն կարմրուկ է ընկ-
նում, այդ ընտանիքի յերեխաները արդեն կհի-
վանդանան, յեթե կարմրուկով հիվանդացածին
իսկույն հիվանդանոց չուղարկեն:

Յերեխան այդ ցավով հիվանդ է լինում մո-
տավորապես 4 շաբաթ՝ հաշվելով վարակիչ ախտը
ընկնելու սկզբից մինչև թեփի վերջանալը:

Յերեխան միայն այն ժամանակ է ուրիշների
համար անվարակիչ դառնում, յերբ նրա մարմնի
վրա այլևս կեղև (թեփ) չի լինում: Յերեխան

իր կյանքում կարմրուկով միայն մի անգամ ե հիվանդանում:

Սովորողներեխային կարելիյե դպրոց թողնել կատարելապես առողջանալուց հետո, բայց վոչ շուտ, քան դուրս տալուց (կարմրուկը) 21—28 ուր հետո:

Ս կ ա Ր Լ ա Տ Ի ն ա .

Յերեխայի համար այդ հիվանդությունը շատ վտանգավոր ե: Նրանից շատերը մեռնում են: Յերեխաներից վոմանք սկարլատինայից հետո ունենում են շատ ծանր հետեանքներ, վորոնք մնում են ամբողջ կյանքի ընթացքում: Յերեխան հիվանդանում ե վարակիչ ախտը նրա մեջ մտնելուց յոթ-ութ ուրից հետո: Սկզբում տաքություն ե լինում, յերեխան գանգատվում ե, վոր կուլ տալու ժամանակ ցավ ե գգում. վորքիկ յերեխաները հիվանդության սկզբում յերբեմն ցնցումներ են ունենում: Հիվանդության երկրորդ ուր յերեխայի մարմինը դուրս ե տալիս, վոր հետեյալ ուր անցնում ե յերեսը: Բշտիկները յոթն ուր են լինում: Սկարլատինայից հետո յերեխան յերբեմն ծանր հետեանքներ ե ունենում: Յաճախ յերիկամունքի բորբոքումն ե սկսվում—յերեսը, վորտներն ու վորը ուռչում են (ջրգողություն): Կամ թե յերեխայի ախանջներից թարախ ե սկսում հոսել, և նա ամբողջ կյանքը կարող ե խուլ մնալ: Յեր-

բեմն ել այդ հիվանդությունից հետո յերեխայի վզին պալարներ են դուրս գալիս:

Յերբ վոր բշտիկները կորչում են, մի քանի ուրից հետո մորթը սկսում ե մեծ կտորներով պոկվել, մանավանդ այդ նկատելի յե ձեռքերի ափերում և վորտերի տակը, ուր նրանք ամբողջ շերտերով յեն ընկնում:

Վարակիչ ախտը յերկար ժամանակ ե մնում սեղյակում յեվ հիվանդի մոտ յեղած իրերի վրա:

Յերեխայի սկարլատինան մի քանի շաբաթ ե տևում, և միայն հիվանդանալուց հետո 6 շաբաթ անցած նա անվարակիչ ե դառնում շրջապատողների համար: Յերեխան յերկրորդ անգամ համարյա թե յերբեք չի հիվանդանում:

Աշակերտին կարելի յե դպրոց թողնել վոչ շուտ, քան հիվանդության սկզբից 6 շաբաթ անցնելուց հետո: Բայց վոչ մի դեպքում, նոյնիսկ վերջնականապես առողջանալուց հետո, ուսումնարան չի կարելի ուղարկել, յեթե բնակարանը, շորերը և դասական պիտույքը (զբքերը, տետրակները) ախտահանության (դեզինֆեկցիա) չեն յենթարկվել:

Դ ի Ֆ ս ե Ր Ի ս .

Դիֆտերիա վարակիչ հիվանդությունը յերեխանեղը ստանում են մանրեներից, վորոնք մեծ մասամբ նրա թքի մեջ և բերանում են լինում:

Վարակիչ ախտը ողի հետ միասին այնտեղ
ընկնելով սկսում է արագ բազմանալ և իր թույ-
նով յերեխային թունավորել: Այդ յերեխան
կարող է այդ վարակիչ ախտը ուղղակի մի ու-
րիչ հիվանդ յերեխայից ստանալ, որինսակի հա-
մար, համարույրի միջոցով, կամ թե՛ դիֆտերի-
տով հիվանդ յերեխայի մոտ յեղած իրերից ոգ-
տվելիս: Բացի դրանից՝ դիֆտերիտի վարակիչ
ախտը կարող է բոլորովին առողջ մարդու բերա-
նում յերկար ժամանակ մնալ: Նրանից դա կա-
րող է ուրիշ յերեխաների անցնել և դիֆտերի-
տով ծանր հիվանդանալու պատճառ լինել: Յերբ
վարակիչ ախտը ընկնում է, յերկու ուրից հետո
յերեխան հիվանդանում է: Սկսվում է տաքու-
թյունից, յերեխան դանդաղում է գլխացավից,
կուլ տալը ցավ է պատճառում: Յերեխան որե-
ցոր վատանում է: Նա վոչ միայն դժվարանում
է կուլ տալ, այլ և ավելի ու ավելի դժվարու-
թյամբ է շունչ քաշում: Յերեխան խրխուում է, շն-
չապառ է լինում: Յեթե իր ժամանակին բժիշ-
կը ոգնության չգա, յերեխան կխեղդվի: Բկա-
ցավի ժամանակ յերբեմն պատահում է, վոր հի-
վանդի համար շնչառությունը դժվար չէ, բայց
վարակիչ ախտը այնքան թունավոր է լինում, վոր
շատ շուտ, համարյա թե յերկու ուրում, յերե-
խային սպանում է:

Բկացավով հիվանդացածները շատ հաճախ,
առողջանալուց հետո, ծանր հետևանքներ են
ստանում: Սիրտն է հիվանդանում, կամ աչքերն
են սկսում փչանալ, կամ թե՛ վոտը կամ ձեռը
այլևս չեն աշխատում: Դիֆտերիտով հիվանդա-
ցածը դեռևս յերկար ժամանակ առողջանալուց
հետո ուրիշ յերեխաների համար վարակիչ է
մնում:

Դիֆտերիտով հիվանդին գրեթե միշտ կարելի
յե ազատել և լիովին առողջացնել: Դրա համար
հարկավոր է նրան առանց ուշացնելու հիվան-
դանոց ուղարկել: Այնտեղ նրան կներսրսկեն
դեղ՝ դիֆտերիտի դեմ, և յերեխան կսկսի առող-
ջանալ: Վորքան շուտ յերեխայի մեջ սրսկեն այդ
դեղը, այնքան հաստատ կարելի յե փրկել նրան
հավաստի մահից: Հակադիֆտերիտյան դեղը
ստացվում է դիֆտերիտով հիվանդ յեղած ձիյու-
արյունից: Սյդալիսի ձիյու արյան մեջ հիվանդու-
թյան ժամանակ պաշտպանող նյութեր են գոյա-
նում, վորոնք սպանում են դիֆտերիտի վարա-
կիչ ախտը: Յերբ մենք յերեխայի կաշու տակ
հակադիֆտերիտի դեղից սրսկում ենք, դրանով
մենք նրան պաշտպանող նյութեր յենք տալիս,
վորոնք ոգնում են նրան դիմադրել դիֆտերիտի
վարակիչ ախտին, վոր նրա մարմնի մեջ է ընկել:

Կապուլյոս հազ (կոկլյուռ)

Այդ հիվանդութիւնը ձեզ ամենքիդ ծանօթ պիտի լինի: Անշուշտ ամենքը լսած կլինեն, թե կապուլյոս հազով հիվանդ յերեխաները հազից տրաքվում են: Հազացող յերեխային նայելիս թվում է թե ահա նա կխեղդվի: Այդ հիվանդութիւնը մի քանի շաբաթվա, մինչև անգամ ամիսների ընթացքում վերջնականապես ուժատու է անում յերեխային: Այդպիսի հիվանդների վարակիչ ախտը թքի և բլդամի մեջ է: Հազի ժամանակ այդ հիվանդների թուրքը առատորեն դես ու դեն է ցայտում, և այդպիսով վարակիչ ախտը չորս կողմը տարածվում: Կապուլյոս հազի վարակիչ ախտը շատ կպչող է: Բավական է, վոր յերեխան լինի մի տան մեջ, ուր կապուլյոս հազով հիվանդ յերեխա կա, նա արդեն անշուշտ կհիվանդանա: Հիվանդացած յերեխայի մայրը նկատում է, վոր նա թեթև տաքութիւն և հարբուխ ունի: Յերեխան հազալ է սկսում: Մի քանի օրից հետո տաքութիւնը իջնում է, իսկ հազը ավելի ու ավելի յե սաստկանում: Իսկական կապուլյոս հազի «ցնցողական հազն» է սկսվում: Ով վոր մի անգամ այդ հազը լսել է, նա միշտ կճանաչի: Յերեխայի ցնցողական հազը ընդամիջումներով է վրա տալիս. որա-

կան տասից մինչև յերեսուն անգամ: Այդ հազը վեց շաբաթից պակաս չէ շարունակվում: Յետո սաստիկ հազը հետզհետե պակասում է, և յերեխան սկսում է լավանալ: Շատ անգամ կապուլյոս հազի ժամանակ թոքերի բորբոքումն է սկսվում, վորից հաճախ յերեխան մեռնում է: Յերեխաները կյանքում կապուլյոս հազով մի անգամ են հիվանդանում: Հինգ տարեկանից մեծ առողջ յերեխաների համար կապուլյոս հազը այնպես վտանգավոր չէ, ինչպես փոքրերի, մանավանդ ծծկեր յերեխաների համար: Բացի բժշկի ոգնութիւնից, հիվանդ յերեխան մաքուր ոդի կարիք ունի: Յուրտ ժամանակ պետք է աշխատել, վոր յերեխան դուրսը շատ լինի, և սենյակի ոդը շուտ շուտ փոխվի (լայն բաց անել պատուհանը—այդ ժամանակ հիվանդին կարելի յե լավ ծածկել): Իսկ առք յեղանակին հիվանդը ամբողջ օրը դուրսը պիտի լինի:

Կապուլյոս հազով հիվանդացած յերեխային կարելի յե դպրոց թողնել, յերբ վոր ցնցողական հազը կվերջանա:

Մանկական հիվանդութիւններից կարմուկը, սկարլա-
սինան, դիֆթերիսը յեմ կապուլյոս հազը ամենավսան-
գավոր հիվանդութիւններն են:

Այդ հիվանդութիւններով տառապող հիվանդ յերեխան իր շուրջը տաքածում է վարակիչ

ախտը: Վորպես զի ուրիշ յերեխաներ նրանցից չվարակվեն, պետք է հետևյալը անել:

1) Հիվանդ յերեխային իսկույն յեկէք պետք է հեռացնել առողջներից: Այդպիսի դեպքերում ամենից լավը հիվանդանոց ուղարկելն է:

2) Յեթե տանը վարակիչ հիվանդ է յեղել, քանի վոր ախտահանութիւնն չէ արած, վոչ վորի ներս թողնել չի կարելի: Վարակիչ մանրէները բնավինչ անելու համար շատ միջոցներ կան: Ամենից հեշտն է բարձրաստիճան տաքութիւնով նրանց սպանել: Եժանագին, անպետք իրերը, վորոնց վրա վարակիչ ախտն ընկել է, ամենից լավն է, այրել: Մետաղե իրեղեններին կարելի յէ կրակի բոց տալ: Իրեղենների մեջ վարակիչ ախտը լավ է վոջնչանում տաք գոլորշուց: Դրա համար առանձին մեքենաներ կան: Սպիտակեղենի, ինչպես և լվացվող իրերի վարակիչ ախտը կարելի յէ վոջնչացնել՝ կես կամ մի ժամ յեփ տալով ջրի մեջ, ուր պետք է սոդա գցել: Մանճակալները, հատակը, պատերը կարելի յէ ախտահան անել կարբոլաթթվի հինգ տոկոսային խառնուրդով կամ լիզոլով լվանալով: Հիվանդի սենյակում վարակիչ ախտը վոջնչացնելու համար գործ են ածում ֆորմալին կամ ծծմբային գազ, վոր ստացվում է ծծումբ այրելուց: Սակայն այդ միայն մասնագետը կարող է

անել, վորին այդ նպատակով ուղարկում է բժշկական վարչութիւնը:

Այդպիսի տանից վոչ վորք չպիտի գնա հարեւանների մօտ, վորպեսզի վարակիչ ախտը չտանի այնտեղ:

3) Յերեխաներին պետք չէ դպրոց ուղարկել, յերբ տանը վարակիչ հիվանդ կա: Թեպետ յերեխաները դեռևս առողջ են, բայց նրանք միշտ կարող են իրենց վրա վարակիչ ախտը դպրոց տանել և նրանով բոլոր յերեխաներին վարակել:

4) Վարակիչ հիվանդութիւնից առողջացած յերեխային, նախ քան դպրոց ուղարկելը, բժշկի հետ խորհրդակցիր:

5) Վերջնականապես ապաքինվելուց հետո ել միառժամանակ վարակիչ ախտը մնում է յերեխայի մեջ:

Յերեխաներին մի համբուրիր, մանավանդ շրթունքները: Համբուրելով՝ հեշտ կարելի յէ վարակիչ հիվանդութիւնը մյուսին տալ:

6) Վորքան շուտ է հաջողվում պարզել յերեխայի հիվանդութիւնը, այնքան ել շուտ կարելի յէ նրան ոգնութիւն հասցնել: Մենք արդեն զիտենք, վոր մի քանի հիվանդութիւնների (որինակ՝ դիֆտերիա) ժամանակ ամեն մի ժամը թանկ է, և յերբեմն դրանից է կախված յերեխայի կյանքը:

Ահա թե ինչու յերեխայի հիփանդոքյան ամեն մի դեպքում պէտք է անհապաղ բժշկին դիմել:

Ծ ա ղ ի կ .

Ձկա մի ուրիշ հիվանդութիւն, վորի դեմ մենք կարողանանք այնպէս հեշտ մաքառել, ինչպէս ծաղիկն է: Բայց և այնպէս մեր գլուղերում ծաղկով դեռ ևս շատ մարդիկ են այլանդակվում մինչև որս ել: Յե՛վ նրանից ահագին թվով մարդիկ են մեռնում:

Ծաղկի վարակիչ ախտը գլխավորապէս գրանվում է թեփի թարախի մեջ: Հիվանդին շրջապատող իրերի վրա ընկնելով, վարակիչ ախտը յերկար է պահպանվում: Մարդ կամ անմիջապէս հիվանդից է վարակվում, կամ այն վարակվածներէից, վորոնք այդպիսի հիվանդի մոտ են յեղել: Ծաղկով հիվանդացած մարդը սկզբում սաստիկ տաքացնում է, գլուխը, մեջքը ցավում է: Յերրորդ-չորրորդ որը մարմինը բշտիկներ է դուրս տալիս, վորոնցից շուտով թարախ է հոսում: Տառն և յերեքերորդ որը թեփը չորանում է, կեղևը յերեք-չորս շաբաթում թափվում: Վորպէսզի մարդ ծաղկով չհիվանդանա, նրան նախապահպանող սրկումն են անում ծաղկի վարակիչ ախտի դեմ: Ներսրսկումն անելու հա-

մար վարակիչ ախտը այսպէս է ստացվում. հորթերին ծաղիկ են պատվաստում, իսկ նրա փորի վրա դուրս յեկած ուռույցքների հեղուկը պատվաստում են մարդկանց: Ծաղկի պատվաստը մի մարդուց մյուսին կարելի յեր անել: Սակայն դա շատ վտանգավոր է, վորովհետև ծաղկի պատվաստի հետ միասին առողջ մարդուն կարելի յե սիֆիլիս և ուրիշ հիվանդութիւններ պատվաստել:

Յերբ մարդուն «ծաղիկ» են պատվաստում, նրա կազմավածքի մեջ մի փոքրիկ քանակութիւն ծաղկի թուլնից է մտնում, վոր նրա մեջ ամենաթեթեւ կերպով ծաղկի հիվանդութիւն է առաջ բերում: Դրանով մարդ յերկար ժամանակ պաշտպանվում է բնական ծաղկի ծանր հիվանդութիւնից:

Յերեխային առաջին անգամ ծաղիկը 4—6 ամսական ժամանակ պետք է պատվաստել, ամենից լալն է յեղանակի հով ժամանակը—ձմեռը կամ թե գարնան սկզբին:

Ծաղկի մի պատվաստը ամբողջ կյանքի համար չէ, այլ վեցից—յոթ տարի յե պահպանում: Այդ պատճառով ծաղկի պատվաստումը վեց—յոթը տարուց հետո պետք է կրկնել: Իսկ յերբ բնական ծաղկի դեպքեր են լինում, պատվաստումները ավելի շուտ շուտ պետք է անել: Այն

մարդը, վոր մի անգամ բնական ծաղկով հիվանդացել է, եւ յերբեք չի հիվանդանալ:

Բ ծ ա վ ո Ր Տ Ի Ֆ: Վ Ե Ր ա դ ա Ր Ձ Տ Ի Ֆ:

Վերջին տարիներս Ռուսաստանում միլիոնավոր մարդիկ մեռան բժավոր և վերադարձ տիֆից: Հիվանդանում եյին թե քաղաքներում և թե գյուղերում: Այնպիսի մեծ գյուղեր և գյուղաքաղաքներ եյին պատահում, ուր յուրաքանչյուր խրճիթում ամենքը հիվանդ եյին, չկար մեկը, վոր նրանց խնամեր, անասունը կերակրեր կամ մի վորևէ բան աներ:

Բժապորտ Տիֆի վարակիչ ախտը հիվանդից առողջին է անցնում և մնում հիվանդի մոտ յեղած իրերի վրա: Ներկայումս արդեն հայտնի է, վոր բժավոր տիֆի վարակիչ ախտը հիվանդի արյան մեջ է: Հիվանդից այդ վարակիչ ախտը, հագուստի վոշիլների միջոցով, առողջին է անցնում: Հիվանդի արյունը ծծելուց հետո, վոշիլները առողջ մարդկանց վրա են գնում և կծելով՝ վարակում նրանց:

Հիվանդությունը գլխացավով և տաքությունով (ջերմ) է սկսվում: Հինգերորդ—վեցերորդ օրը հիվանդի մարմնի վրա բծեր, բշտիկներ են յերեվում: Հիվանդը անհանգիստ է, գլուխը սաստիկ

ցավում է, թուլություն է զգում: Յերկու շաբաթից հետո, յերբեմն փոքր ինչ շուտ, իսկ յերբեմն ել՝ ուշ, հիվանդությունը սկսվելուց հետո, տաքությունը սկսում է իջնել, և հիվանդը լավանում է: Բժավոր տիֆից մարդ յերբեմն ծանրը հետևափքներ է ունենում—թոքերի բորբոքում և վերջավորությունների (ձեռների, վոտների) անզգայություն:

Մարդը իր կյանքում բժավոր տիֆով մի անգամ է հիվանդանում:

Վերադարձ Տիֆը հիվանդի արյան մեջ յեղած մանրէներից է առաջ գալիս: Ինչպես բժավոր տիֆի վարակիչ ախտը, այնպես եւ վերադարձ տիֆի վարակիչ ախտը՝ վոշիլներից, նույնպես և մլակներից է անցնում: Հիվանդությունը մի անգամից սաստիկ տաքությունով է սկսվում: Ցավում է մեջքը, վոտները: 6—7 օրից հետո տաքությունը միանգամից ընկնում է: Մի շաբաթից հետո տաքությունը նորից սկսվում է (հիվանդությունը նորոգվում է): Այսպես, հիվանդի տաքությունը չորս, յերբեմն և հինգ անգամ կարող է վրա տալ:

Իրեն և շրջապատողներին բժավոր և վերադարձ տիֆերից պահպանելու համար, այդ վարակիչ հիվանդությունը տարածողներին՝ վոշիլներին և մլակներին պետք է վոջնչացնել: Հիվանդին

հիվանդանոց պետք է ուղարկել, փորպէս զինա վարակիչ ախտը չտարածի, իսկ յետե այդ անկարելի յե, նրան պետք է հեռացնել առողջներէրից, մազերը խուզել և լավ լողացնել: Վոջոտ, կեղտոտ շորերը վառարանում տաքացնել կամ թեմի ամբողջ ու ծծմբի ծխի մեջ պահել: Կեղտոտ շորը ջրի կամ թեմի մոխրաջրի (շէնոլոկ) մեջ յետ տալ: Բոլոր շրջապատողներն եւ վոջիւններէրից պիտի ազատվեն: Չպետք է հիվանդի անկողնի վրա նստել կամ նրա շորերէրից ոգտվել: Մի անգամ ընդմիջա մարդ իրեն համար կանոն պիտի դնի մաքրություն պահպանել (մարմնի, հագուստի և բնակարանի): Ամենորոյա մաքրության շնորհիվ միայն մենք կկարողանանք վարակիչ հիվանդություններէրից ազատվել:

Արյունախառն փորլուծություն (լիզենսերիյա):

Սրա վարակիչ ախտը մարդու մարմնի մեջ բերանից է մտնում—անմաքուր ձեռներէրից, յւարակիւծ ցրից կամ ուտելիքներէրից: Այս հիվանդության վարակիչ ախտը գտնվում է բացառապէս մարդու աղիքներում: Այնտեղից արտաթորության հետ միասին նա դուրս է գալիս: Սա—տանջող հիվանդություն է: Որվա ընթացքում հիվանդը վաթսուն անգամ է դուրս գնում: Արտաթորելու ժամանակ հիվանդի քամակի անց-

քում սաստիկ ցավ է լինում. կղկղանքում լորձոնքի պէս շատ հյութ է լինում և արյուն: Հիվանդի փորում հաճախ շատ ցավեր են լինում: Հիվանդությունը մոտավորապէս յերեք շաբաթ է տևում, իսկ յերեքս—ալեւի:

Վորովայնի սիֆ:

Վորովայնի տիֆի պատճառը վարակիչ մանրէներն են, փորոնք բերանից մարդու մարմնի մեջ են մտնում: Վարակիչ ախտը հիվանդի արյան և աղիքներէրի մեջ է լինում և այնտեղից դուրս է գալիս արտաթորության ու շեռի հետ միասին:

Վորովայնի տիֆով հիվանդանալը ջրից կամ ուտելիքից (բանջարեղեն, մրգեղեն, կաթ) է լինում: Վորովայնի տիֆով մարդ միանգամից չի հիվանդանում: Հիվանդության առաջին շաբաթը նա գլխացավ է զգում: Նրա ախորժակը վատ է, թեթեւ տաքություն ունի: Յերկրորդ շաբաթից տաքությունը սաստկանում է: Հիվանդի փորը սկսում է լուծել, փորը ցավում է:

Հիվանդությունը սովորաբար մոտավորապէս չորս շաբաթ է տևում:

Խոլերա:

Խոլերայի վարակիչ ախտը գլխավորապէս հիվանդի խոլերային արտաթորություններէրի մեջ

ե լինում (կղկղանքը, փախունքը): Մանրենները դուրս գալով, կարող են ընկնել ջրի մեջ և ուտել եղենների վրա, ուր նրանք լավ են ապրում և արագ աճում ու բազմանում: Հիվանդի արտաթորությունների վրա նստած ճանճերը վարակիչ ախտը ուտելիքների վրա յեն տեղափոխում: Նուրերայով կարելի չէ վարակվել միայն բերանից՝ վարակված կերակրից կամ ջրից կամ կեղտոտված ձեռներից: Նուրերայի վարակիչ ախտը բերանից ստամոքսի մեջ ե ընկնում, և ապա — աղիքների մեջ:

Այստեղ, աղիքներում, նա սկսում է բազմանալ և իր թույներով մարդու թունավորել: Առողջ մարդու ստամոքսը աղաթթու է գոյացնում, վոր և սպանում է խոլերայի վարակիչ ախտը: Միայն այն ժամանակ, յերբ ստամոքսը վատ է դործում, խոլերայի վարակիչ ախտն ազատ է մտնում աղիքներն և հիվանդություն առաջ բերում: Այդ պատճառով մարդիկ անոթի ժամանակ ավելի շուտ են վարակվում, քան թե կերակուր ընդունելուց հետո: Այդ պատճառով խոլերայի ժամանակ չպետք է տանից քաղցած դուրս գալ: Նուրերայով վարակվածը յերկրորդ օրը, իսկ յերբեմն և առաջին իսկ օրը հիվանդանում է: Մարդ սկսում է փսխել, փորը լուծում է, ցնցումներ են լինում (ձեռքերն ու վոտները

կծկվում են): Այդպես մի կամ յերկու օր ե տևում, և հիվանդը կամ մեռնում է, կամ թե սկսում է առողջանալ, և մի կամ յերկու շաբաթից հետո նա արդեն առողջ է:

Այժմ դուք արդեն գիտեք, վոր արյունախառն փորլուծության, վորովայնի աիֆի և խոլերայի վարակիչ ախտերը աղիքներում են լինում (այդ հիվանդությունները աղիքների հիվանդություն են կոչվում): Այնտեղից նրանք դուրս են գալիս արտաթորության հետ (խոլերայով հիվանդինը՝ նաև փսխածի հետ): Ուստի այդ հիվանդությունների հետ կռվելու ամենագլխավոր միջոցն է այդ հիվանդներից դուրս յեկած աղտեղությունների մեջ վարակիչ ախտը վռնչացնել: Ուշադրություն պետք է դարձնել, վոր այդ կեղտոտությունները ջրի մեջ յնկնեն յել՝ նրան վարակեն:

Այդ հիվանդությունների վարակիչ ախտը տարածում են ճանճերը: Այդ հիվանդությունների դեմ պայքարելու դործում ճանճերի դեմ կռվելը շատ կարևոր միջոց է: Միշտ աշխատեցեք շուտ արտը տանել ձեր աղբը և հերկել, այն ժամանակ ճանճերը բաամանալու համար տեղ չեն ունենալ (ճանճերը աղբի մեջ են ածում իրենց ձվերը):

Ամեն մարդ յերբեք չպետք է մոռանա հե-

տեյալը, մանավանդ յերբ իր շրջակայքում աղիք-
ներն տարածութիւն հիվանդութիւններ են յե-
րեւում (արշուճախառն փորլուծութիւն, վորա-
վայնի տիֆ և խոլերա):

1. Վարակիչ ախտը հիվանդի արտադիւ-
րանների մեջ և (կոկոսնի, շեռ, փսխում):

Վարակիչ ախտը կարող է ջրի, կերակրի մեջ
ընկնել, հացի, բանջարեղենների և՛ ձեռքերի
վրա: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է միայն յեւի
սփած ջուր խմել, կերակուրը յեւ հացը ճանձնեղից
պահել: Բանջարեղենը և մրգերը ուտելուց ա-
ռաջ յնոման ջրով քոյել: Ձեռքերը շոտ շոտ
քիւնալ, մանուկանոք ոտերուց առաջ, արտադիւ-
րանների մաքրութեամբ հետեւել, իսկ ինչեղ յիւն,
անպատճառ շինել յեւ վերջապէս ստամոքսի յեւ
աղիքների հիվանդութեամբ ժամանակ իսկույն
բժշկին դիմել: Մի մոռանաք, վոր հիվանդու-
թեան սկզբում միշտ ավելի հեշտ է հիվանդին
ոգնել:

Ի՞նչ պէտք է անել, յերբ տանը վարակիչ հի-
վանդ է լինում:

Մենք արդեն գիտենք, վոր վարակիչ ախտի
գլխավոր աղբյուրն ինքը վարակիչ հիվանդն է
հանդիսանում: Վարակիչ ախտը նրանց չորս
կողմն և տարածվում:

Ահա քե ինչու վարակիչ հիվանդութեամբ հի-
վանդացածին հիվանդանոց պէտք է տանել: Այդ-
պիսի հիվանդին յերբեք հարկավոր չէ տանը պա-
հել: Հիվանդանոց տանելով (ուր նրան խնամելու
համար հատուկ մարդիկ կան) դուք հիվանդի հա-
մար բարի գործ եք անում, շրջապատողներին եւ
վարակվելուց պահպանում: Տանը հիվանդին վոչ
միայն բժշկել, այլ և խնամել անգամ չեն կարող:
Իսկ հիվանդանոցում կան խնամողներ, և բժիշկն
եւ որը 2 — 3 անգամ կնայի այդպիսի հիվանդին ու
ժամանակին կարող է նկատել նրա մեջ յեղած
փոփոխութիւնը: Բայց յեթե վորեւ պատճառով
վարակիչ հիվանդին վոչ մի կերպ չի կարելի հի-
վանդանոց տանել և նա տանն է մնում, այն ժա-
մանակ պետք է հետեյալը հիշել. նախ և առաջ
վարակիչ հիվանդին անհապաղ մի առանձին սեն-
յակում պետք է դնել, իսկ ավելի լավ, յեթե կա-
րելի լինի առանձնացած կացարանում նրան տե-
ղավորել: Հիվանդանոցներում եւ վարակիչ հի-
վանդներին առանձին են պահում, վոր ուրիշնե-
րին չվարակեն: Բժիշկները, ոգնականները, քույ-
րերը և դայակները, յերբ վարակիչ հիվանդնե-
րին խնամում են, իրենց շորի վրա խալաթ են
հագնում: Հենց վոր հիվանդանոցից դուրս են
գալիս, այդ խալաթը իսկույն հանում են: Հի-
վանդանոցում վարակիչ հիվանդները բոլոր ար-

տավիթումները (կղկղանքի, շեռի, փսխածի, բլղամի) վրա աշխարհի բաներ են թափում, վոր վարակիչ ախտը սպանում են (կարբոլաթթու, սուլեմա, կրի կաթ)։ Յերբ վոր վարակիչ հիվանդին տանն յեա թողնում, այդ բոլորը միտդ պիտի պահես։ Այն սենյակում, ուր հիվանդն ե պառկած, պետք ե ամեն բան հավաքել՝ ինչ վոր նրան հարկավոր չե, և նրա համար առանձին ամաններ պետք ե հատկացնել (ափսե, պնակ, թաս)։ Այդ ամանները չպետք ե խառնել մյուս ամանների հետ, հարկավոր ե առանձին պահել։ Նույնպես առանձին պետք ե պահել և լվանալ հիվանդի անկողնի շորերը և սպիտակեղենը։ Լվանալուց առաջ այդ շորերը պետք ե մոխրաջրի մեջ յեփ տալ։ Դրանով վարակիչ ախտը շատ շուտ կոտորվում ե։ Հիվանդի համար առանձին դուշլ (վեդրո) պետք ե պահել, իսկ արտաթորությունները (կղկղանք) և շեռը անմիջապես ախտահանել։ Դրա համար դուշլի մեջ կրի կաթ են ածում, կամ թե արտաթորությունները վրա չմաքրած կարբոլաթթու յեն թափում կամ մոխրախառն կուպր։ Մանավանդ այդ պետք ե հիշել, իբրբ տանը վորովայնի տիֆով, արյունախառն փորլուծությամբ կամ խոլերայով հիվանդ կա։ Ախտահանության յենթարկված արտաթորությունները կացարանից հեռու տեղ պետք ե թա-

փել, նաև այն տեղից, վորտեղից խմելու համար ջուր են վերցնում։ Այդ նպատակի համար ավելի լավ ե մի հոր փորել, մեջը արտաթորությունները թափել և հողով կամ մոխիրով ծածկել։ Հարկավոր չե, վոր հիվանդին ամենքը խնամեն, ավելի լավ ե վոր տանեցիներից մեկին հանձնվի այդ գործը։ Հիվանդին խնամողը ինքը առողջների մոտ պիտի չգնա, իսկ յեթե այդ անկարելի յե, այն ժամանակ գոնե հիվանդի սենյակից դուրս գալուց առաջ բոլոր շորերը պիտի հանի և ուրիշ մաքուր շոր հագնի։ Վորպեսզի խնամողն ինքը չհիվանդանա, ամեն անգամ, հիվանդին մոտենալուց հետո, ձեռքերը տաք ջրով և սապոնով լավ պիտի լվանա։ Վարակիչ հիվանդի մոտ բժշկին շուտ շուտ պետք ե կանչել և միշտ ճշտությամբ կատարել այն բոլորը, ինչ վոր նա նրան կնշանակի։ Միայն բժիշկը կարող ե հարկավոր դեղը նշանակել և ցույց տալ, թե ինչով կարելի յե հիվանդին կերակրել, վոր նա չվնասվի։ Յերբ վարակիչ հիվանդը արդեն լավացել ե և ուրիշների համար նա այլ ևս վարակիչ չե, նրան հարկավոր ե լավ լողացնել և մաքուր սպիտակեղեն ու հագուստ հագցնել, միայն այդ ժամանակ կարելի յե նրան ընդհանուր բնակարանը և ընտանիքի մյուս անդամների մոտ թողնել։ Բայց այն սենյակում, ուր հիվանդն եր պառկած, և նրա

իրերի վրա դեռ ևս վարակիչ ախտ կա: Այդ ախտը վոչնչացնելու համար հարկավոր է սենյակը (պատերը, հատակը, առաստաղը) թունդ մոխրաջրով լվանալ և ապա մի քանի որ շարունակ պատուհաններն և դռները բանալ և ողը փոխել: Դրանից վարակիչ ախտն այնտեղ կորչում է: Կամ թե՛ սենյակը կարելի չէ կրի կաթով (կրով) սպիտակացնել, այդ ել շատ լավ է վոչնչացնում վարակիչ ախտը: Այդ սենյակի նստարանները և սեղանները նույնպես պետք է մոխրաջրով լվանալ: Հիվանդի սպիտակեղենը և շորերը նույնպես պետք է թունդ մոխրաջրում յեփ տալ: Մուշտակը և ուրիշ բաները, որ չի կարելի յեփ տալ, մի քանի որ արևի տակ պետք է փռել: Այն ամանները, վորից հիվանդն ուտում էր և խմում, նույնպես պետք է ջրի մեջ յեփ տալ: Բոլոր ասածներիցս այժմ պարզ պիտի լինի, թե վարակիչ հիվանդը վորքան նեղություն, անհանգստություն և ուշադրություն է պահանջում, յերբ նրան տանն են թողնում: Արդյոք տանը հաջողվում է այս բոլորը կատարել, Իհարկե՞ վոչ: Հո մեր գյուղացու խրճիթը այնքան փոքր է և նեղ, վոր հիվանդին վոչ միայն առանձին սենյակ չի հաջողվում հատկացնել (իսկ նրա համար առանձին կացարանի մասին խոսելն անգամ ավելորդ է), այլ և նրա համար մի ազատ ան-

կյուն ել չի գտնվի: Իսկ յեթե վարակիչ հիվանդը տանը թողնվելով վատ պիտի խնամուի, դրանից լավ բան սպասել արդեն չի կարելի: Հենց վոր մի բան աչքից բաց թողնես, վարակիչ ախտը վոչ միայն ընտանիքի մյուս անդամներին կփոխվի, այլ և հարեաններին, և շատ արագ կարող է ամբողջ գյուղում տարածվել: Մի անգամ ընդ միշտ յիշիր ուրեմն՝ վարակիչ հիվանդին յերբեք տանը չթողնել, այլ շուտով հիվանդանոց տարեք: Եթե վարակիչ հիվանդին հիվանդանոց եք տանում, պահանջեցեք, վոր այնտեղից մարդ ուղարկեն հիվանդից հետո ձեր տանը մնացած վարակիչ ախտը վոչնչացնելու (ախտահանություն):

Թե ինչպես մարդ կարող է իրեն պահպանել վարակիչ հիվանդություններից:

Ահա ընտանիքից մեկն ու մեկը հիվանդացել է: Մինչև վոր կվորոշվի նրա հիվանդությունը, մի քանի որ է անցնում: Բայց յեթե հանկարծ նա վարակի՞չ է: Այդ ժամանակի ընթացքում նա կկարողանա վարակիչ ախտը իր շուրջը տարածել: Հենց հիվանդի համար ել լավ կլինի, յեթե, վորքան հնարավոր է, շուտ պարզվի, թե ինչ է նրա հիվանդությունը: Այդ պահանջով առեմ մի

հիփանդոքյան դեպիում հարկադոր ե, վոր հիփանդոք բժիշկ կանցի իմանալու, թե ինչ հիվանդությունն ունի: Հիվանդի հիվանդությունը վարակի՞նչ կլինի, թե՞ վոչ — բայց միշտ ամեն մի հիվանդության ժամանակ վարակիչ ախտը պետք ե յիշել: Չե վոր կարելի ե վարակիչ ախտը ամենեկին տուն ներս չթողնել: Ինչպէս պետք ե այդ անել: Մենք արդեն գիտենք, վոր վարակվել կարելի յե հիվանդից: Այդ պատճառով այն տունը, ուր վարակից հիվանդ կա, պետք ե միայն ծայրահեղ անհրաժեշտութեան դեպքում մտնել, իսկ տունը մտնելուց հետո, ուր վարակիչ ախտ կա, լվացվել ե շորերը փոխել:

Վարակիչ ախտից շատ ե լինում թոզի մեջ: Մի փոքրիկ թոզի մեջ միլլիոնավոր մանրէներ են լինում: Թոզից մենք թոքախտով ենք վարակվում, թոզի միջոցով յերեխաները կարող են սկարլատինայով, դիֆտերիտով, կապույտ հազով հիվանդանալ: Ոչնչացրե՛ք թոզը: Թոզը շորով արեցե՛ք, բայց վոյ ավերով ողի մեջ բարձրացրե՛ք:

Աղիքների համատարած հիվանդության ժամանակ (արյունախառն փորլուծություն, վորովայնի աիֆ, մանուկների փորլուծությունը ամառ ժամանակ) այդ վարակիչ ախտը կարող են ճանճերը բերել վոչ միայն այդպիսի հիվանդից, այլ ե կեղտից, տականքներից, ուր այդ վարա-

կիչ ախտը շատ լավ ե ապրում ե շատ արագ բազմանում: Վարակիչ ախտը ճանճերը բանջարեղենի, մրգերի վրա յեն տեղափոխում, վարակում ջուրը: Վարակված ձեռներով դուք կարող եք կերակրի հետ վարակիչ ախտը կուլ տալ:

Վեղճոս ցրի հորերը մոխիր քափեցե՛ք, կուպր քափեցե՛ք — բաց մի՛ քողե՛ք: Վորպես զի ինքդ քեզ չվարակես, ճաշելուց առաջ սապոնով ձեռքերդ լվա: Յերբ վոր աղիքներիդ մեջ հիվանդություն ե յերևում, հում բանջար ե մրգեր մի ուտի: Հում ջուր մի՛ խմի, այլ միշտ յեփ տվածը գործ ածիր:

Վարակից հիվանդությունների վսանգա՛վոր տարածողների դեմ կոմիտե՛ք — ճանճերի, մլակների, լվերի ե վոջիւնների դեմ:

Ճանճերը վոջնչացնելու համար զանազան միջոցներ կան: Ճանճերն ամենից լավ բազմանում են հոտած հեղուկների ե աղբի մեջ: Աղբը տանից հեռու թափեցե՛ք: Վրան կամ կուպր լցրե՛ք կամ կիր ցանեցե՛ք: Աշխատեցե՛ք աղբի կույտերը շուտ դուրս տանել: Վորպես զի ճանճերը տուն ներս չմտնեն, պատահաններից քանձիփ կա՛մ ցանց կախեցե՛ք:

Բաղլինջների դեմ ամենալավ միջոցը պաղլեղի (շիբի) տաք խառնուրդն ե (յերեք բաժակ յեռման ջրի համար կես բաժակ շիբ վերցնել):

Այդ հեղուկով պետք է թրջել բաղլինջների բունը, իսկ յերբ չորանա, բույներին պետք է հյուսնի տաք սոսինձ քսել՝ քացախի հետ խառնած: Լվերը, բաղլինջները և վոշիկները շատ շուտ կորչում են, յեթե խրճիթում ծծումք, ֆորմալին կամ ուրիշ ֆլասակար գազեր են ծխում: Բայց այդ կարող է անել միայն մասնագետը (ախտահանը), վորին բժշկական վարչությունն է ուղարկում:

Վոշիկների և նրանց ձվերի (անիծի) դեմ ամենահաստատ միջոցը չոր տաքությունն է: Վոշիկներ են ունենում անմաքրասեր, կեղտոտ և փնթի մարդիկ: Մարմնի մաքրությանը մարդ միշտ պիտի հետևի (շուտ շուտ բաղնիս գնալ և մազերը խուզել, սպիտակեղենը փոխել՝ գոնե շաբաթը մի անգամ): Վոշիկներով և անիծներով վարակված հագուստը պետք է տաք վառարանի մեջ դնել: Կեղտոտ շորերը լվանալիս անպատճառ հարկավոր է տաք ջրում յեփ տալ, և այն ժամանակ հավաստի կարելի յե լինել, որ ոչ միայն վոշիկները, այլ և բոլոր անիծներն այնտեղ կկորչեն:

Առեմեր պիտի կովեն վարակիչ հիվանդությունների դեմ:

Ձեզանից յուրաքանչյուրը գիտե, թե վարակիչ հիվանդը ընտանիքին վորքան անհանգստություն և անախորժություն է պատճառում: Լավ է, յեթե միայն մի հիվանդ է: Յերբեմն վարակիչ ախտը յերկար է մնում, մինչև վոր ընտանիքում ամենքին կվարակի: Ձեզ համար այժմ պարզ է, վոր շատ անգամ կարելի յե խուսափել վարակիչ հիվանդություններից: Դրա համար հարկավոր է միայն կանոնավոր կերպով կարգավորել կյանքը, իմանալ, թե վարակիչ ախտը ինչ տեղից է ստացվում, և թե վորպիսի միջոցներով կարելի յե նրա դեմ մաքառել: Մարդ վորքան էլ ճշտությամբ կատարելու լինի վարակիչ հիվանդությունների դեմ մաքառելու կանոնները, չի կարող այդ չարիքին հաղթել: Միայն այն ժամանակ կարելի յե հաղթել վարակիչ ախտին, յերբ այդ ընդհանուր վտանգի դեմ ամենքը միասին, ամբողջ համայնքով կկովեն: Յերևակայեցեք, վոր դուք ամեն բան արել եք՝ վարակիչ ախտը ձեզ մոտ չթողնելու համար: Ձեր խրճիթում ամեն տեղ մաքրություն է, ճանճեր չկան, բակը մաքուր է, մի խոսքով՝ ամեն ինչ կարգին է, կարծես թե վարակվելու համար վոչ մի առիթ

չկա: Բայց անա ձեր դրացին արյունախառն փոր-
լուծությամբ հիվանդացավ: Այդ վարակիչ ախտի
վտանգի մասին այնտեղ վոչ վոք չի մտածում:
Ամենքը գնում են այնտեղ հիվանդին այցելելու,
և նրան հիվանդանոց ել չեն ուղարկում: Հարեանք
մինչև անգամ արտաքնոց ել չունի (ինչպես մեր
գյուղացիների մեծ մասը), և այդ հիվանդի
արտաթորությունները բազմապիսի տանում և, ինչ
տեղ պատահի, թափում: Իսկ ճանձները միշտ
պատրաստ են—ուտում են այդ վարակիչ ախտը:
Այդ ճանձներից մեկը ձեր բազմապիսի տանում և պա-
տահաբար, ձեր ճաշի ժամանակ, ձեր ափսեքն ե
ընկել: Դուք նրան չեք նկատել և շարունակում
եք ձեր ճաշը: Իսկ հետո մեկ ել տեսաք, դուք
ել արյունախառն փորլուծությամբ հիվանդացաք:
Հազարավոր այդպիսի որինակներ կարելի չե այս-
տեղ առաջ բերել: Բայց առանց դրան ել, թվում
ե ինձ, ամենքիդ համար արդեն պարզ ե,
վոր միայն ընդհանուր միջոցներով, ընդհանուր
ճիգերով հնարավոր կլինի վարակիչ ախտը վոչն-
չացնել:

Դուք հիշում եք, վոր վարակիչ մանրէները
լավ են ապրում և բազմանում այնտեղ, ուր
կեղտոտ ե, ուր մարդիկ նեղված են ապ-
րում, ուր բակերը, արտաքնոցները կեղտոտ
են պահվում, ուր շատ ճանձ և ուրիշ միջատ-

ներ կան: Վարակիչ հիվանդությունների դեմ
կռիվը աղտեղությունն ու կեղտը ոչնչացնելով
պետք ե սկսել—այնպես պետք ե անել, վոր բո-
լորի խրճիթները, բակերը մաքուր լինեն, ջուրը
մաքուր լինի, արտաքնոցները մաքուր լինեն:
Իսկ յեթե մեկը չքավորության պատճառով այդ
անել չի կարող, այդ գործում ել համայնքը նրան
պետք ե ոգնի: Դրանով դուք միայն փրկում եք
ձեզ վարակիչ հիվանդություններից, վոր միշտ
կարող են ձեր բակը անցնել, յեթե ձեր անհաս-
կացող հարեանք շարունակի կեղտի մեջ ապրել:
Հարկավոր ե հետևել, վոր ջրհորները, լճերն
և գետերը չկեղտոտվեն:

Ճանձերի, բաղնիքների, մշակների, լվերի յեւ
վոջիքների դեմ յորչ կոխվ պեժ ե միջոց, վորոնք
իրենց հետ վտանգավոր վարակիչ հիվանդություն-
ներ շատ են տարածում:

Առանձին ուշադրություն պետք ե դարձնել
յերեխաների վարակիչ հիվանդությունների դեմ
կռիվը վրա: Հարկավոր ե յերեխաների առող-
ջությունը ամրացնել (կանոնավոր կերակրել,
մաքուր պահել և հնարավորություն տալ, վոր
ամառն ու ձմեռը, վորքան կարելի չե, թարմ
ոգում շատ լինեն): Դրանով մենք ոգնած կլի-
նենք մանկական կազմվածքին շրջապատող վա-
րակիչ ախտի դեմ կռիվը:

Յերբ յերեխան վարակիչ ցավով հիվանդանում ե, յերբեք պետք չե այդ ծածկել: Յերեխային հարկավոր ե անհապաղ հիվանդանոց ուղարկել: Այդ բանը շուտով հաղորդել ե հարկավոր հարե-վաններին, վոր այդ տունը ոչ վոք չգա և այդ-տեղից ոչինչ չվերցնեն:

Այդպիսի տանից, քանի վոր բժիշկը ախտա-հանությունը չե արել, ախտը չի վոչնչացել, վոչ վոք վոչ մի տեղ պիտի չգնա: Մանավանդ դըպ-րոցը պետք ե պահպանել, վոր վարակիչ ախտը այնտեղ չնկնի: Վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացած յերեխաններին առանց բժշկի թույլ-տվության դպրոց ուղարկել չի կարելի: Պետք ե յիշել, վոր այդ հիվանդ յերեխայից վարակիչ ախտը վոչ միայն դպրոցի աշակերտներին կարող ե անց-նել, այլ և ձեր գյուղի բոլոր յերեխաններին:

Յերբ մենք խոսում յենք վարակիչ հիվանդու-թյունների դեմ կովելու մասին, մենք պարզ ներկայացնում յենք, վոր այդ գործում նախա-ձեռնողի, առաջնորդի գլխավոր դերը բժշկին պիտի պատկանի: Բայց ձեր բժիշկը կարող ե գլուխ բերել այդ գործը, յերբ վոր նրա շրջանի բոլոր բնակիչները նրան կոգնեն:

Դուք ամենքդ արդեն գիտեք, թե վորքան կարևոր ե վարակիչ հիվանդին առողջներից բա-ժանելը: Սակայն այդ դուք կարող եք անել,

յեթե ձեր հիվանդանոցը բարվոք վաճակի մեջ ե:

Վարակիչ հիվանդությունների դեմ կովելու համար բժշկին մեծ ոգուտ կարող են տալ առողջապահական հանձնաժողովները: Ռուսաստա-նի գրեթե բոլոր մեծ գյուղերում ներկայումս այդպիսի հանձնաժողովներ արդեն կան: Իսկ այդ հանձնաժողովի գործը շատ կարևոր ե և լուրջ: Ամենից առաջ նա միշտ կապ պիտի պահպանի գավառակային բժշկի հետ, վոր կարող ե նրանց խորհուրդ տալ, թե յուրաքանչյուր առանձին դեպքում ինչ ե հարկավոր անել վարակիչ հիվան-դության առաջն առնելու համար:

Ժամանակ առ ժամանակ այդ հանձնաժողովը զրույցներ պիտի ունենա բնակչության հետ՝ վա-րակիչ հիվանդությունների մասին:

Առողջապահական հանձնաժողովը վոչ միայն հետևում ե, վոր քաղաքացիներն իրենց բակերը, փողոցները մաքուր պահեն, վոր արտաքնոցները մաքրեն, այլ և հսկում ե, վոր բնակիչների բնա-կարանները մաքուր պահվեն, վոր ջրհորները, լճերն ու գետերը չապականվեն, վոր քաղաքա-ցիները վարակիչ հիվանդներին իրենց տներում չպահեն, այլ հիվանդանոց ուղարկեն: Հենց վոր գյուղում մի կասկածելի հիվանդ ե լինում, հանձ-նաժողովը պարտավոր ե իսկույն և յեթ գավա-ռակի բժշկին հաղորդել այդ, և, յեթե հար-

կալոր ե, նա առանց հետաձգելու հիվանդին
հիվանդանոց ե ուղարկում:

Ահա թե ինչու առողջապահական մասնաժո-
ղովի համար հասկացող մարդիկ պետք ե ընտրել:
Չե՞ վոր նրանց հմտությունից ե կախված վարա-
կիչ հիվանդությունների՝ մարդու այդ ամենա-
կատաղի թշնամիների դեմ հաջող կռիվելը:

	հջ
Ի՞նչ ե վարակիչ հիվանդությունը	3
Վարակիչ հիվանդությունների պատճառները	5
Ի՞նչպես եմ վարակիչ հիվանդություններ մեկից մյու- սին անցնում	9
Մարդու մարմնի մեջ ընկած մանրէներին ժամանակ ե հարկավոր այնտեղ բազմանալու յեվ ուժեղանալու համար	14
Մարդու կազմվածքը կովում ե վարակիչ ախտի դեմ	15
Հիվանդությունն անցնելուց հետո վարակիչ ախտը վո՞ր- քան ժամանակ ե մնում մարդու մարմնի մեջ	16
Մանկական վարակիչ հիվանդություններ	17
Կարմուկ	20
Սկարլաթնա	22
Դիֆթերիա	23
Կապույտ հազ (կոկլյուս)	26
Մանկական հիվանդություններից կարմուկը, սկար- լաթնան, դիֆթերիսը յեվ կապույտ հազը ամենա- վտանգավոր հիվանդություններն են	27
Ծաղիկ	30
Բժավոր սիֆ: Վերադարձ սիֆ	32
Արյունախառն փորվածություն (դիզինտերիյա)	34
Վորովայնի սիֆ	35
Խոլերա	35
Ինչ պե՞տ ե անել, յերբ տանը վարակիչ հիվանդ ե լինում	38
Թե ինչպես մարդ կարող ե իրեն պահպանել վարա- կիչ հիվանդություններից	43
Ամենքը ախտի կովին վարակիչ հիվանդությունների դեմ	47

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

— Հ ա յ կ ա կ ա ն ս ե կ ց ի ա —

Մոսկվա, Նիկոլսկի փող. № 10.

Ի. ՍՏԱԼԻՆ . . . Գյուղացիական հարց, գինը 50 կոպ.
Ի. ՍՏԱԼԻՆ . . . Ազգային հարցը (սպագրվում է)
Վ. ԼԵՆԻՆ . . . Պատգամներ յերիսասարգություն:

գինը 15 կ.

Ն. ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱ . . . Լենինի պատգամները ժողովրդական
լուսավորության մասին: Գինը 20 կ.

Զ. ՅԱՎՈՐՍԿԱՅԱ . . . Կլարա Յեկին (կենսագրություն):
Գինը 10 կոպ.

Ն. ՏՈՒՐԵԱԿՈՒՎՈՎ . . . Ազգային հարցը յեվ դպրոցը:
Գինը 40 կոպ.

Բ. ԺԱՎՈՐՈՆԿՈՎ . . . Հասարակագիտությունը I աստիճանի
դպրոցում:

Ա. ԴՄԻՏՐՅԵՎԱ . . . Տգիտությունը յեվ սնահավասությունը:
Գինը 15 կոպ.

Մ. ԼԻՎԵՆՍԿԻ . . . Գյուղատնտեսական հարկ: Գինը 20 կ.
ՅԵՍԻՊՈՎ . . . Գյուղացիության պահանջները յեվ

խորհրդային դպրոցի ծրագրերը:
Գինը 12 կոպ.

Պ ՎԼԱՍՈՎ . . . Հողի մշակումը յերաժեի ժամանակ:
Գինը 40 կոպ.

Լ. ՅՈԶԵՖՈՎԻՉ . . . Գյուղ կանգնի գերան կկոտրի (կոոպե-
րացիան գյուղում): Գինը 30 կոպ.

Ի. ՊՈԴՅԱՊՈԼՍԿԻ . . . Աստու կամքը բե՞ գյուղատնտեսական
գիտությունը:

ԳՈՒԳԼԻՆ . . . Փորոզ փայտից մինչեվ տրակտոր:

(Տպագր.):

Ն. ՌՈՒԴԻՆ . . . Գյուղացիական հողաօրհնարություն
այբուբենը: (Տպագրվում է):

Ա. ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ . . . Թե ինչպես կարելի յե գյուղում
եղեհականությունն անցկացնել:

Ա. ՍԿՈՄՐՈՆՈՎ . . . Առաջին ոգնությունը հիվանդ կեն-
դանուն:

Ա. ԲՐԱՆՍԲՈՒՐԳ . . . Ընտանի կենդանիների վարակիչ հի-
վանդությունները:

Ն. ՍԵՄՇԵՆԿՈ . . . Թոփախ:

Բ. ԳԻՆՍԲՈՒՐԳ . . . Յերեխաների վարակիչ հիվանդու-
թյունները:

Վ. ԲՐՈՆՆԵՐ . . . Վեներական պիսեր:

Ա. ՍՊԵՐԱՆՍԿԻ . . . Մոր այբուբենը:

Ն. ՍԵՄԵՆԿԻՆ . . . Արեվը, ցրա վորդիները յեվ բույսերը:
(Տպագր.):

Ա. ՌՈՒԲԻՆՇԵՅԵՆ . . . Ուղտից մինչեվ այծուղտ: (Տպագր.):

Վ. ՅԱԶՎԻՅԿԻՅ . . . Մարդկային բնակարանի պատմու-
թյունը:

Մ. ԳՈՐԿԻՅ . . . Յերիսասարդ գրողը: Մարդը:

Ա. ՍԵՐԱՖԻՄՈՎԻՉ . . . Պատմավեպեր: (Տպագր.):

Ղ. ԱՂԱՅԱՆ . . . Մանկական պատմավեպեր: (Պատկե-
րագրող): (Տպագր.):

Գ. ՄՍՄԻՆ -
ՍԻԲԻՐՅԱԿ . . . Մոծակի յեվ արջի մասին: (Պատկե-
րագրող):

- Պ. ՈՐԼՈՎԵՅ . . . Ճամբորդություն այնուպիսով:
(Պատկերագրող):
- Պ. ՈՐԼՈՎԵՅ . . . Քիմիկոս Կուզկան: (Պատկերագրող):
- Ա. ԿՈՒՊՐԻՆ . . . Յերկրի խորքերում: (Պատկերագրող)
- Ա. ՆԵՎԵՐՈՎ . . . Ինչպես էլին ապրում սիկնիկները
յեվ ինչ արեց արեինե գինվորը: (Պատկերագրող): Գինը 16 կոպ.
- Ա. ԿՐՍՎՋԵՆԿՈ . . . Ինչպես Սաֆոն Կարմիր Բանակային
դարձավ: Գինը 35 կոպ.
- Ֆ. ՖՈՔՍ . . . Մինիստր մեկ ժամով: (Պատկերագրող):
- ՅԷ. ՌՍ.ԴԻՆ . . . Պիոներ, պահպանիր առողջությունդ:
- ՌԻԺՈՎ . . . Պատանի պիոներ: (Ժողովածու
(Տպագր.):)

Դ ի մ ե լ` Центриздат, Москва, Никольская, 10
կամ Հայաստանի Պետհրատին:

<< Ազգային գրադարան

NL0273614